

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

Via e-post: u.remissvar@regeringskansliet.se

Remiss av SOU 2021:32 Papper, poddar och... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, lämnar härmed sitt yttrande över betänkandet *Papper, poddar och ... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial* (SOU 2021:32). MTM yttrar sig över de delar av betänkandet som rör myndighetens verksamhetsområde.

Om Myndigheten för tillgängliga medier (MTM)

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, tillhör Kulturdepartementet. Myndighetens uppdrag är att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

Myndigheten producerar och distribuerar olika produkter med fokus på bästa läsoplevelse för våra målgrupper, såsom taltidningar, talböcker, punktskriftsböcker och lättläst litteratur. MTM är de svenska bibliotekens lånecentral för tillgängliga medier där det digitala biblioteket Legimus är navet i verksamheten. Myndigheten arbetar också med forskning och utveckling av ny teknik för produktion och läsning. Ett särskilt uppdrag är att ge studerande på högskola tillgång till anpassad studielitteratur.

MTM ska främja tillgängligheten till och universell utformning av litteratur, nyheter och samhällsinformation och göra det möjligt för personer som har en funktionsnedsättning, som ger en läsnedsättning, förutsättningar att följa utvecklingen i samhället genom kompletterande samhällsinformation.

Sammanfattning

MTM har inga synpunkter på utredningens förslag vad gäller de produkter som myndigheten idag pliktlevererar. I förhållande till utredningens förslag medför undantaget i upphovsrättslagen att MTM är av uppfattningen att myndighetens tal- och e-textbokproduktion inte heller framöver kommer att omfattas av pliktleverans på grund av att de inte är tillgängliga för allmänheten.

MTM anser dock att principen om universell utformning bör eftersträvas och hade därför gärna sett att även produkter i tillgängliga format omfattas av pliktleverans.

MTM delar utredningens målsättning om att pliktmaterial ska hållas åtkomligt för allmänheten i så stor uträkning som möjligt. Det är viktigt att tillgänglighetsaspekten finns med i utvecklingen av de tjänster som skapas för att tillgängliggöra pliktlevererat material. Sker inte det är risken att möjligheten att ta del av materialet blir ojämlig.

MTM hade gärna sett att utredningen förde ett mer utvecklande resonemang kring synergier som finns mellan pliktmaterialutredningen och närliggande utredningar såsom tillgänglighetsdirektivet och biblioteksstrategin.

Myndighetens synpunkter

Avsnitt 8 Pliktmaterial

I dagsläget pliktlevererar MTM flera av de produkter som myndigheten producerar, exempelvis årsredovisning, tidningen 8 SIDOR (både i tryckt och digitalt format), samt utgivna böcker från LL-förlaget.

MTM har inga synpunkter på utredningens förslag vad gäller de produkter som myndigheten idag pliktlevererar. Leveransen sker i vissa fall per automatik (från tryckerier) och i vissa fall genom att MTM laddar upp dokumenten till KB manuellt.

Särskilt om avsnitt 8.3.1

I dagsläget pliktlevererar MTM däremot inte talböcker eller e-textböcker (trots att dessa numer har unika ISBN-nummer). MTM pliktleverar inte heller litteratur som myndigheten framställer på punktskrift. MTM:s produktion av talböcker och e-textböcker omfattar cirka 140 000 titlar i Legimus och ca. 4 000 nya titlar tillkommer årligen. Produktionen sker med stöd av ett undantag (17-17 e §§ upphovsrättslagen) och produkterna är därmed inte tillgängliga för allmänheten utan enbart till en specifik grupp. I förhållande till utredningens förslag medför undantaget i upphovsrättslagen att MTM anser att dessa produkter inte heller framöver kommer att omfattas av pliktleverans (se avsnitt 8.3.1 i utredningens förslag) på grund av de inte är tillgängliga för allmänheten.

MTM ser ingen ökad arbetsinsats för det fall även exempelvis talböcker och e-textböcker skulle pliktleveraras. Enligt MTM skulle det faktiska utbudet vara mer fullständigt representerat om exempelvis tillgängliga talböcker och e-textböcker omfattades av pliktleverans. Oavsett om de skulle omfattas av pliktleveransen så finns dock upphovsrättsliga hinder för att tillhandahålla titlarna till andra än de berättigade personer som omfattas av undantaget i upphovsrättslagstiftningen. Detta är således något som behöver utredas vidare omtalböcker och e-textböcker ska omfattas av pliktleverans.

En exkludering av dessa tillgängliggjorda medier betyder att det är en pusselbit som saknas för framtida forskning.

Avsnitt 16 Tillgängligt tillhandahållande

MTM anser att utredningens del om tillhandahållande bör kompletteras med en del som beskriver hur tillhandahållandet bör ske på ett tillgängligt sätt.

Utredningen bedömer att ökat tillhandahållande genom ändringar i upphovsrättslagstiftningen inte är en framkomlig väg. Målsättningen är emellertid att pliktmaterial ska hållas åtkomligt för allmänheten i så stor utsträckning som möjligt. Detta är en målsättning MTM delar. Att det nya förslaget till pliktleverans också omfattar regler för tillhandahållande av e-pliktmaterial är bra. Det är rimligt att regleringen i så stor utsträckning som möjligt är formatoberoende. Detta bör även vara fallet vad gäller tillgång för allmänheten. Att få tillgång till en pliktlevererad e-bok bör vara lika enkelt som att kunna fjärrlåna en pliktlevererad fysisk bok.

Principen om universell utformning bör vara gällande i skapandet av tjänster av olika slag för att ta del av pliktmaterial. På så sätt kan pliktmaterialet komma hela allmänheten till gagn. Finns inte tillgänglighetsaspekten med i utvecklingen av dessa tjänster är risken att möjligheten att ta del av materialet blir ojämlik.

En intressant möjlighet för MTM vore att ha möjligheten att få tillgång till digitalt pliktmaterial som underlag för vår produktion. Detta skulle i vissa fall spara tid och öka kvalitén i myndighetens produktion av tillgänglig litteratur.

Allmänna synpunkter

MTM ser stor potential och synergier med flera närliggande utredningar såsom den nationella biblioteksstrategin och tillgänglighetsdirektivet. MTM hade gärna sett att utredningen förde ett mer utvecklande resonemang kring detta. Detta är två exempel som MTM anser har gemensamma beröringspunkter med pliktmateriallagstiftningen. De stora resurser samhället lägger på bevarande i och med pliktleveransen skapar enorma möjligheter till synergier.

Gällande tillhandahållande av titlar beskriver utredningen kortfattat problematiken där biblioteken å ena sidan vill se ökat tillhandahållande men branschorganisationer å andra sidan önskar värna upphovsrätten. Här önskar MTM att utredningen hade kommit längre för att presentera en, för alla parter, framkomlig väg. Idag finns ett utvecklat fjärrlånesystem för fysiska böcker. Möjligheten att fjärrlåna en e-bok finns däremot inte. I dessa fall är

låntagarna begränsade till det lokala bibliotekets bestånd eller hänvisade till kommersiella alternativ. I biblioteksstrategin (Demokratins skattkammare) föreslås att ”den nationella biblioteksmyndigheten bör få i uppdrag att ta fram en ny digital biblioteksplattform för läsning till olika målgrupper, sköta driften och försörja tjänsten med innehåll genom upphandling och avtalslicenser.” Här borde finnas tydliga synergier med lagringen som sker med plikt och förslagen som biblioteksstrategin innehåller.

I och med att tillgänglighetsdirektivet ska ha införlivats i svensk lag senast den 28 juni 2022 och bestämmelserna ska börja tillämpas från och med den 28 juni 2025 kommer vi med största sannolikhet att se mer universellt tillgängliga e-böcker i pliktssystemet som följd. Även om tillgängligheten som samhället kräver av förlagen inte är tillgänglig nog för alla läsare kommer fler läsare än tidigare kunna ta del av e-böcker via biblioteken. De regionala skillnaderna är idag stora och vi ser en avsaknad av nationell struktur för e-böcker. Genom pliktmaterialinsamlingen skapas ett nationellt bibliotek för e-böcker, varför MTM tycker att det är rimligt att man vidare utreder hur detta kan bli en nationell service för tillgängliga e-böcker och på så sätt jämna ut de skillnader kring format som finns idag.

Föredragande i detta ärende har varit verksamhetsutvecklare Daniel Frelén. I beredningen har även Hillevi Andreasson, Josefin Siltberg, Karin Albinson, Maria Ramdén, Maria Ohlsson, Martin Persson, Ann-Sofie Falk och verksjurist Elna Jönsson deltagit.

Magnus Larsson
Generaldirektör